

Житомирський державний університет імені Івана Франка
Кафедра соціальної та практичної психології

ЗАВДАННЯ З ПСИХОЛОГІЇ ДО ПЕДАГОГІЧНОЇ ПРАКТИКИ

*для студентів V курсу (крім спеціальності
“Початкове навчання. Практична психологія”)*

**Укладачі: А.Ю. Вишина,
Н.О. Никончук**

Мета практики. Основною метою психологічної практики на V курсі є дослідження психологічних особливостей міжособистісних стосунків у малій соціальній групі. Ця практика має соціально-психологічну спрямованість і базується на матеріалі, вивченому студентами на попередніх курсах.

Запропоновані завдання спрямовані на узагальнення знань з вікової, педагогічної, соціальної психології, вдосконалення дослідницьких та діагностичних умінь і навичок, зокрема у сфері вивчення малої соціальної групи. Особливу увагу слід звернути на інтерпретацію отриманих даних. При перевірці оцінюватимуться уміння поєднувати у висновках індивідуальні та групові результати.

ФОРМА ЗВІТУ СТУДЕНТА ЗА РЕЗУЛЬТАТАМИ ПРАКТИКИ

Матеріали практики оформлюються на стандартних аркушах паперу формат А-4 і зберігаються в окремій папці, підписаній за зразком:

МАТЕРІАЛИ ПСИХОЛОГІЧНОЇ ПРАКТИКИ

студента 54 групи

спеціальності "Математика та основи інформатики"

Житомирського державного університету імені Івана Франка

Вітюка Руслана Володимировича

1. **4 соціограми** (1соціограма – міжособистісні позитивні та негативні вибори у сфері навчальної діяльності; 2 соціограма – міжособистісні позитивні та негативні вибори у сфері дозвілля; 3 соціограма - міжособистісні позитивні та негативні вибори у сфері навчальної діяльності (ретест); 4 соціограма - міжособистісні позитивні та негативні вибори у сфері дозвілля (ретест).
2. **4 соціоматриці** (1соціоматриця – міжособистісні позитивні та негативні вибори у сфері навчальної діяльності; 2 соціоматриця – міжособистісні позитивні та негативні вибори у сфері дозвілля; 3 соціоматриця - міжособистісні позитивні та негативні вибори у сфері навчальної діяльності (ретест); 4 соціоматриця - міжособистісні позитивні та негативні вибори у сфері дозвілля (ретест).
3. **4 індивідуальні соціограми**, побудовані на одного і того ж досліджуваного (1 соціограма – місце досліджуваного у системі міжособистісних стосунків у сфері навчальної діяльності; 2 соціограма -

місце досліджуваного у системі міжособистісних стосунків у сфері дозвілля; 3 соціограма - місце досліджуваного у системі міжособистісних стосунків у сфері навчальної діяльності (ретест); 4 соціограма - місце досліджуваного у системі міжособистісних стосунків у сфері дозвілля (ретест).

4. **Соціометричні картки**, заповнені досліджуваними.
5. **Характеристика** системи міжособистісних стосунків досліджуваної групи у сфері навчальної діяльності та дозвілля.
6. **Характеристика** положення досліджуваного у системі міжособистісних стосунків у групі.

МЕТОДИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ І ЕТАПУ ДОСЛІДЖЕННЯ МІЖОСОБИСТІСНИХ СТОСУНКІВ У ГРУПІ

СОЦІОМЕТРИЯ

(варіант для середнього та старшого шкільного віку)

Мета: 1. Визначити структуру неформальних стосунків малої соціальної групи за критерієм симпатії - антипатії.

2. Встановити ступінь психологічної сумісності окремих членів групи.
3. Виявити внутрішньогрупові підсистеми (мікрогрупи) та їх неформальних лідерів.
4. Визначити напрямки подальшої групової психодіагностичної та корекційної роботи.

Форма проведення: групове дослідження.

Стимульний матеріал: індивідуальна соціометрична картка. Це засіб отримання інформації від досліджуваного. На картці фіксується основна інформація про досліджуваного, а також проводиться реєстрація його індивідуальних виборів. Для цього картка містить і відповідні критерії вибору, сформульовані у вигляді питань.

Щоб отримати повну інформацію про характер міжособистісних стосунків у групі, треба визначити ступінь взаємної симпатії – антипатії її членів. Зважаючи на це, критеріями вибору повинні бути питання і **позитивні** (спрямовані на виявлення симпатії між людьми), і **негативні** (спрямовані на виявлення антипатії).

Оскільки міжособистісні стосунки завжди розгортаються у групі на двох рівнях – формальному та неформальному, то досліджуваний повинен здійснити вибір стосовно двох сфер – сфери **спільної діяльності** та сфери **дозвілля**.

Отже, індивідуальна соціометрична картка містить 4 питання і може мати такий вигляд:

Прізвище, ім'я досліджуваного					
Дата дослідження					
Клас (група)			Освітній заклад		
№	Сфера	Питання	Вибори		
			у 1 чергу	у 2 чергу	у 3 чергу
1.	Навчання	З ким із Вашої групи Ви хотіли б навчатися в одному класі?			
2.		З ким із Вашої групи Ви не хотіли б навчатися в одному класі?			
3.	Дозвілля	Кого з Вашої групи Ви б запросили до себе на день народження?			
4.		Кого з Вашої групи Ви б не запросили до себе на день народження?			

Альтернативними критеріями вибору можуть бути такі питання:

Сфера діяльності	Сфера дозвілля
З ким із Вашої групи Ви хотіли (не хотіли) б сидіти за однією партою?	Кого із Вашої групи Ви запросили (не запросили) б до себе відсвяткувати Новий рік?
Кого із Ваших однокласників Ви вибрали (не вибрали) б старостою класу?	З ким із Вашої групи Ви хотіли (не хотіли) б піти у похід?

ПРОЦЕДУРА ПРОВЕДЕННЯ СОЦІОМЕТРИЧНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ:

1. Інструктаж досліджуваних. Важливою умовою проведення соціометрії є налагодження контакту дослідника з досліджуваними. Ефективність дослідження покращується, якщо експериментатор тримається впевнено і поводить себе доброзичливо. Інструкція дається у популярній формі. Досліджуваних не посвячують у всі тонкощі проведення процедури та аналізу результатів. Можна дати приблизно таку інструкцію:

“Пропонуємо Вам взяти участь у дослідженні, яке спрямоване на покращення психологічного клімату в Вашій групі. Вся інформація, отримана в ході дослідження, є конфіденційною. Вона не буде розголошена у групі, кожен з Вас зможе дізнатися про свої результати індивідуально. Для заповнення картки Вам необхідно:

- у відповідних рядках бланку вказати своє прізвище та ім'я, клас, школу та дату проведення дослідження;
- уважно прочитати перше запитання і відповідно до нього вибрати і записати прізвища та імена **трьох членів** Вашої групи;
- аналогічно дати відповідь на друге, третє та четверте питання.

Час заповнення картки – 10-15 хвилин.”

2. Кількісна обробка даних. Після того, як експериментатор зібрав заповнені картки, починається обробка даних. Вона складається з трьох етапів:

- **табличного;**
- **графічного;**
- **індексологічного.**

Табличний етап обробки даних передбачає побудову **соціоматриці** – таблиці, за допомогою якої узагальнюються результати опитування. Оскільки міжособистісні стосунки в групі вивчалися у двох сферах (сфері спільної навчальної діяльності та сфері дозвілля), то необхідно побудувати 2 соціоматриці:

СОЦІОМАТРИЦЯ № 1. Міжособистісні стосунки в досліджуваній групі за критеріями симпатії – антипатії у сфері навчальної діяльності.

СОЦІОМАТРИЦЯ № 2. Міжособистісні стосунки в досліджуваній групі за критеріями симпатії – антипатії у сфері дозвілля.

Соціоматриця повинна містити такі основні відомості про групу:

- 1) список членів групи, які роблять вибори (Хто вибирає). Кожному досліджуваному у списку присвоюється відповідний порядковий номер. Для полегшення подальшої інтерпретації спочатку записують прізвища, імена юнаків, а потім дівчат;
- 2) список членів групи, кого вибирають (Кого вибирають). Для того, що не загроможувати соціоматрицю великою кількістю інформації, замість прізвищ та імен досліджуваних записують лише їх порядкові номери;

- 3) на соціоматриці одночасно фіксуються позитивні "+" та негативні "-" вибори кожного досліджуваного;
- 4) для кожного з досліджуваних необхідно підрахувати загальну кількість:
  - отриманих позитивних виборів;
  - отриманих взаємних позитивних виборів;
  - отриманих негативних виборів;
  - отриманих взаємних негативних виборів.
- 5) для групи підрахувати загальну кількість:
  - позитивних виборів;
  - взаємних позитивних виборів;
  - негативних виборів;
  - взаємних негативних виборів.

Зразок заповнення соціоматриці

№	ХТО ВИБИРАЄ	КОГО ВИБИРАЮТЬ															
		1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.	10.	11.	12.	13.	14.	15.	
1.	Бондарчук І.		+	-			-		-							+	+
2.	Волинець О.	+		-	+							-					+
3.	Гончар С.	+	+		+	-			-								-
4.	Дмитренко В.	+	+			+	-	-	-								
5.	Коваль М.		+	-			+	+				-		-			
6.	Левчук Д.		+		-	+		+				-		-			
7.	Лоза С.		+		+	+	+					-		-	-		
8.	Макарчук В..	+		-	-						-					+	+
9.	Мороз О.	-	-								+	-	+			+	
10.	Нестеренко А								+			-	-	-		+	+
11.	Олексієнко Н.		+						-		-	-			+	+	
12.	Петренко К.								-		-	-	+		+	+	
13.	Радкевич М.		+						-	-	-		+	+	+	+	
14.	Терещук Г.	-							-	+	-				+		+
15.	Ясинецька Л.			-	-					+	-	+				+	
Кількість отриманих виборів		6	9	5	5	4	4	7	5	8	5	7	3	7	3	5	90
Кількість "+" виборів		4	8	0	2	3	2	2	3	0	2	1	2	3	9	4	45
Кількість взаємних "+" виборів		1	2	0	1	2	2	2	2	0	1	0	1	2	3	3	22
Кількість "-" виборів		2	1	5	3	1	2	5	2	8	3	6	1	4	1	1	45
Кількість взаємних "-" виборів		1	1	2	2	1	1	3	2	3	3	3	1	2	1	0	26

+	Позитивний вибір	-	Негативний вибір
+	Позитивний взаємний вибір	-	Негативний взаємний вибір

Графічний етап передбачає побудову **соціограми** на основі соціоматриці. Соціограма – це графічне зображення ставлення досліджуваних

один до одного за відповідями на соціометричні питання. Соціограма дозволяє наочно проілюструвати і більш глибоко проаналізувати групові взаємозв'язки.

Соціограма складається з IV концентричних кіл:

I коло – реєструє досліджуваних із груповим статусом “соціометрична зірка” (ті досліджувані, які отримали **6 і більше** позитивних виборів);

II коло – реєструє тих досліджуваних, яким у групі **надають перевагу** (отримали **3 – 5** позитивних виборів);

III коло – реєструє досліджуваних із груповим статусом “**знехтувані**” (отримали **1 – 2** позитивні вибори);

IV коло – реєструє досліджуваних із груповим статусом “**ізольовані**” (не отримали **жодного** позитивного вибору).

По вертикалі соціограма поділяється на 2 рівні частини. В одній частині позначаються дівчата, в іншій – юнаки. Це дозволить краще простежити характер міжстатевих зв'язків у групі.

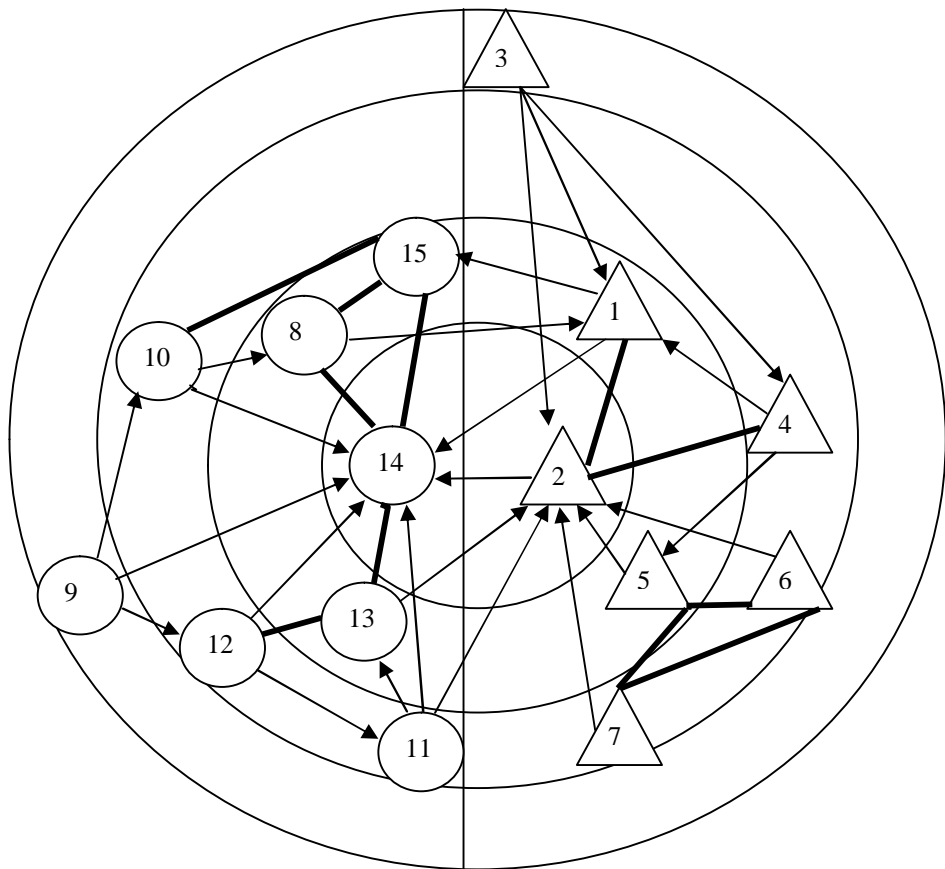
На соціограмі записуються порядкові номери досліджуваних. Якщо досліджуваний – дівчина, то її порядковий номер записується в колі. Якщо досліджуваний – юнак, то його порядковий номер записується у трикутнику.

Вибори, зроблені та отримані кожним з досліджуваних, на соціограмі позначаються стрілочками. Позитивні вибори – суцільні стрілочки, негативні вибори – пунктирні стрілочки.

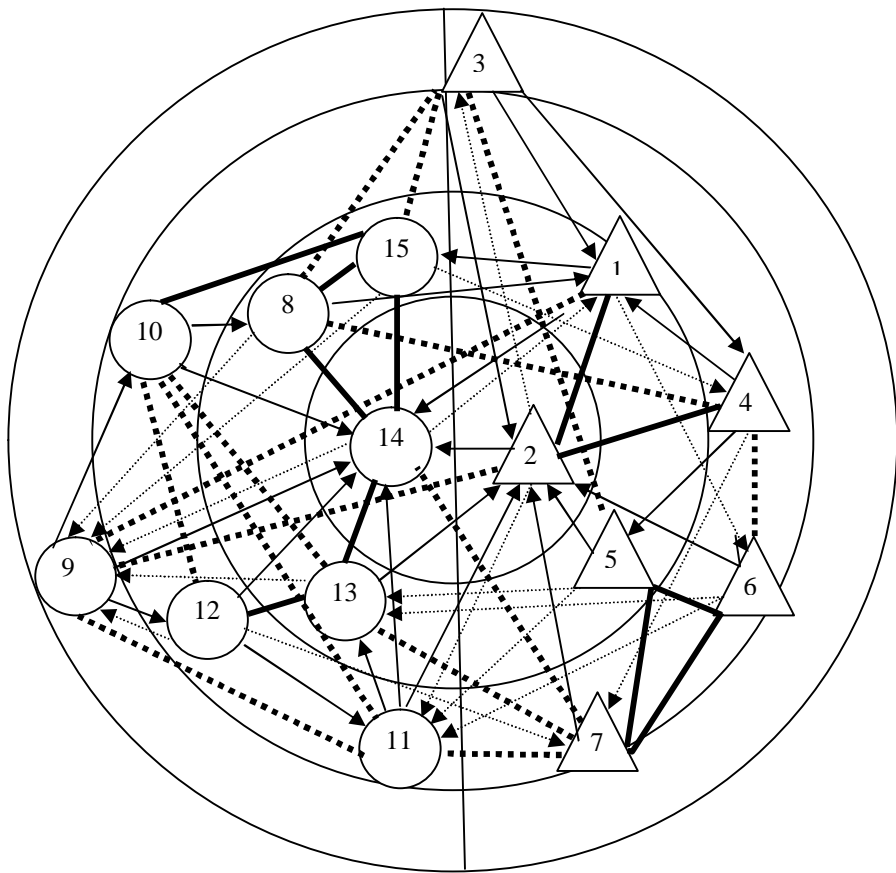
УМОВНІ ПОЗНАЧЕННЯ

	юнак
	лівчина
	позитивний односторонній вибір
	позитивний взаємний вибір
	негативний односторонній вибір
	негативний взаємний вибір

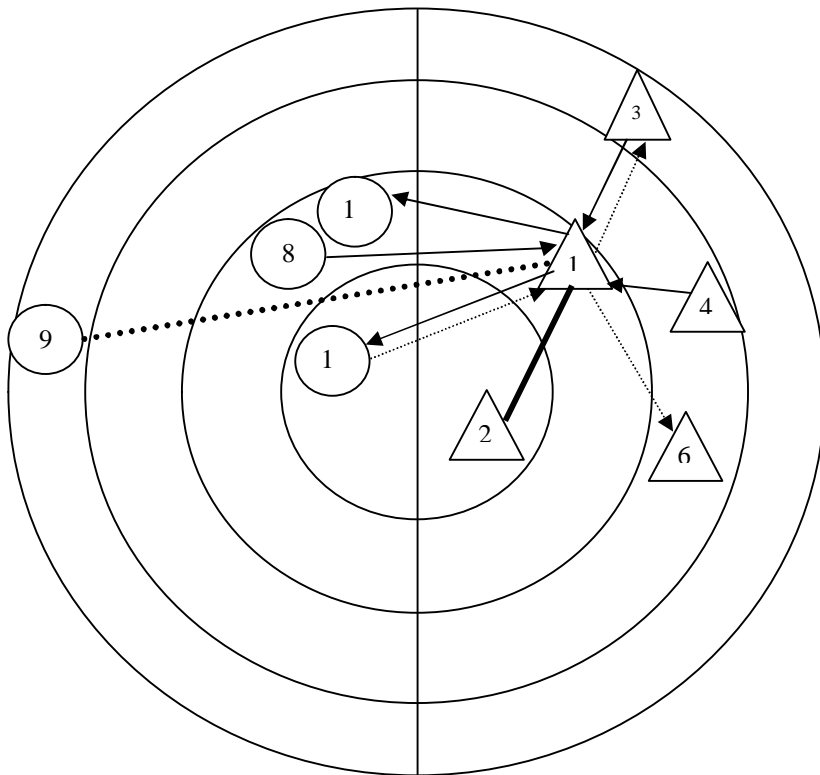
ЗРАЗОК ЗАПОВНЕНОЇ СОЦІОГРАМИ (ПОЗИТИВНІ ВИБОРИ)

**ЗРАЗОК ЗАПОВНЕНОЇ СОЦІОМАТРИЦІ
(ПОЗИТИВНІ І НЕГАТИВНІ ВИБОРИ)**

ІНДИВІДУАЛЬНА СОЦІОГРАМА
для досліджуваного Бондарчука І. (№1)

Індексологічний етап. Для виявлення кількісних характеристик відношень в групі використовують соціометричні індекси. Виділяють дві групи індексів – персональні соціометричні індекси та групові соціометричні індекси.

До персональних соціометричних індексів відносяться індекси позитивного і негативного соціометричного статусу досліджуваного, які характеризують його положення в групі, потенційну здатність до лідерства.

Індекс позитивного статусу визначається за формулою:

$$C^+ = \frac{B^+}{N - 1} \quad \text{де } C^+ \text{ - індекс позитивного статусу;}$$

B^+ - кількість позитивних виборів, отриманих досліджуваним ;
 N - число членів групи.

Індекс негативного статусу визначається за формулою:

$$C^- = \frac{B^-}{N - 1}$$

де C^- - індекс негативного статусу;

B^- - кількість негативних виборів, отриманих досліджуваним;
 N - число членів групи.

Чим вищий індекс позитивного соціометричного статусу, і чим нижчий індекс негативного соціометричного статусу має досліджуваний, тим більший конструктивний вплив він здійснює на членів своєї групи, тим комфортніше почуває себе у взаємостосунках з ними, потенційна здатність до лідерства у нього зростає. Високий індекс негативного статусу у поєднанні з низьким індексом позитивного статусу буде свідчити про протилежні характеристики положення досліджуваного у групі.

Груповим соціометричним індексом є **індекс групової згуртованості**.
Цей індекс визначається за формулою:

$$KB = \frac{R_1}{R}$$

де KB - коефіцієнт взаємності;

R_1 - кількість взаємних позитивних виборів;

R - загальна кількість позитивних виборів у групі.

R

Значення індексу групової згуртованості	Рівень групової згуртованості
0 – 0,49	Низький
0,5 – 0,59	Нижче середнього
0,6 – 0,69	Середній
0,7 – 0,85	Вище середнього
0,85 – 1	Високий

II ЕТАП ДОСЛІДЖЕННЯ МІЖСОБИСТІСНИХ СТОСУНКІВ (РЕТЕСТ)

Ретест проводиться після первинного дослідження через 6-7 тижнів з тими ж досліджуваними. Ретест передбачає проведення соціометрії у сфері навчальної діяльності та дозвілля та аутосоціометрії. Він дозволяє перевірити первинну інформацію, а також прослідкувати динаміку міжособистісних стосунків у групі.

На основі даних тесту та ретесту будується характеристика групи та характеристика досліджуваного.

СХЕМА НАПИСАННЯ СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНОЇ ХАРАКТЕРИСТИКИ МІЖСОБИСТІСНИХ СТОСУНКІВ У ГРУПІ

Характеристика групи є основним показником ґрунтовності проведеної студентом-практикантом дослідницької роботи. Вона повинна максимально повно відобразити результати, отримані на всіх етапах дослідження, розкривати найсуттєвіші зв'язки між членами групи, демонструвати динаміку внутрішньогрупових процесів у сфері міжособистісного спілкування. Оскільки соціометричний тест проводився у сфері спільної навчальної діяльності та дозвілля, то у характеристиці необхідно глибоко проаналізувати не лише характер взаємостосунків у кожній з них, а й з'ясувати, наскільки вони відповідають одна одній.

У характеристиці досліджуваної групи повинні міститися відповіді на такі питання:

- 1. Виявлення соціометричних зірок у групі.**
  - Чи співпадають соціометричні зірки у сфері навчальної діяльності у тесті та ретесті, хто вони?
  - Чи співпадають соціометричні зірки у сфері дозвілля у тесті та ретесті, хто вони?
  - Чи існує відповідність між соціометричними зірками у сфері навчальної діяльності та у сфері дозвілля?
  - Чи зберігається відповідність між зірками у різних сферах у тесті та ретесті?
  - Чи є у групі такі діти, які у всіх чотирьох дослідженнях отримали статус соціометричної зірки?
  - Якщо у групі є діти, які були соціометричною зіркою за результатами 1-3 досліджень, то який груповий статус вони отримали за результатом інших досліджень?
  - Який груповий статус за результатами кожного з 4 досліджень отримав офіційний лідер групи?
- 2. Аналіз особливостей міжособистісних стосунків досліджуваних зі статусом “знехтуваний” та “ізольований”:**
  - Чи співпадають знехтувані та ізольовані у сфері навчальної діяльності у тесті та ретесті, хто вони?

- Чи співпадають знехтувані та ізольовані у сфері дозвілля у тесті та ретесті, хто вони?
- Чи існує відповідність між знехтуваними та ізольованими у сфері навчальної діяльності та у сфері дозвілля?
- Чи зберігається відповідність між знехтуваними та ізольованими у різних сферах у тесті та ретесті?
- Чи є у групі такі діти, які у всіх чотирьох дослідженнях отримали статус "знехтуваного" та "ізольованого"?
- Якщо у групі є діти, які отримали статус знехтуваного та ізольованого за результатами 1-3 досліджень, то який груповий статус вони отримали за результатом інших досліджень? Чи покращилося їх положення у групі при ретесті? Якщо так, то в якій сфері?
- На представників яких статусних груп спрямовують свій позитивний вибір досліджувані зі статусом знехтуваних та ізольованих? Чи повторюються ці вибори у всіх серіях дослідження?
- На представників яких статусних груп спрямовують свій негативний вибір досліджувані зі статусом знехтуваних та ізольованих? Чи повторюються ці вибори у всіх серіях дослідження?
- Чи є діти, які відмовилися зробити позитивний чи негативний вибори? Яке положення вони займають у системі внутрішньо групових стосунків?

3. Аналіз рівня групової згуртованості:

- Скільки дітей у кожному з досліджень отримали лише позитивні; позитивні та негативні вибори; лише негативні вибори?
- Чи є діти, які у всіх чотирьох дослідженнях отримали лише позитивні вибори?
- Чи є діти, які в усіх чотирьох дослідженнях отримали лише негативні вибори?
- Чи є зв'язок між офіційним і неофіційним лідерами? Який цей зв'язок (позитивний - негативний; взаємний – односторонній). У яких сферах він простежується, у кількох дослідженнях повторюється?
- Чи є зв'язки між неофіційними лідерами? Які ці зв'язки?
- Чи є у групі мікрогрупи? Хто до них входить?
- Чи є зв'язки між членами мікрогруп та? Які ці зв'язки?
- У якій зі сфер (навчальної діяльності чи дозвілля) група отримала вищий показник групової згуртованості?
- Чи змінилися показники групової згуртованості у різних сферах при ретесті?
- Чи є у групі неспівпадання позитивних та негативних виборів (коли один досліджуваний вибирає іншого позитивно, а отримує від нього негативний вибір)? Як багато таких випадків?
- Як у загальному можна оцінити рівень згуртованості групи?

СХЕМА НАПИСАННЯ СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНОЇ ХАРАКТЕРИСТИКИ ДОСЛІДЖУВАНОЇ ДИТИНИ

Характеристика положення досліджуваного у системі міжособистісних стосунків має базуватися на характеристичні міжособистісних стосунків в групі в цілому і містити відповіді на такі питання:

1. Аналіз положення досліджуваного у групі:

- Який груповий статус отримала досліджувана дитина у кожному із чотирьох досліджень?
- Які у неї індекси позитивного і негативного статусу за результатами кожного дослідження?
- У якій сфері (навчальної діяльності чи дозвілля) вона має вищий статус?
- Чи змінилося положення дитини у групі за результатами ретесту? Якщо є зміни, то у якій сфері і які?

2. Аналіз особливостей стосунків досліджуваного у групі:

- Чи співпадають позитивні і негативні вибори досліджуваної дитини у сферах навчальної діяльності та дозвілля в тесті і ретесті?
- Чи є досліджувані, які у кількох дослідженнях продемонстрували до дитини симпатію?
- Чи є досліджувані, які у кількох дослідженнях продемонстрували до дитини антипатію?
- Чи є досліджувані, які у різних випадках демонстрували протилежне ставлення до дитини?
- Чи є досліджувані, які отримали від дитини позитивні вибори у кількох дослідженнях (у сферах навчальної діяльності та дозвілля в тесті і ретесті)?
- Чи є досліджувані, які отримали від дитини негативні вибори у кількох дослідженнях (у сферах навчальної діяльності та дозвілля в тесті і ретесті)?
- Чи є досліджувані, по відношенню до яких дитина продемонструвала протилежне ставлення у різних випадках?
- Представники яких статусних груп спрямували на дитину позитивні вибори?
- Представники яких статусних груп спрямували на дитину негативні вибори?
- На представників яких статусних груп спрямувала дитина свої позитивні вибори?
- На представників яких статусних груп спрямувала дитина свої негативні вибори?
- З ким має дитина позитивні і негативні взаємні вибори? У яких сферах? Чи змінилися вони при ретесті?

- Чи має дитина зв'язок з офіційним лідером? Який цей зв'язок (позитивний - негативний; взаємний – односторонній; у яких сферах простежується; у скількох дослідженнях повторюється)?
  - Чи має дитина зв'язки з неофіційним лідером? Які?
  - Чи простежуються “напружені” зв'язки дитини з членами групи (вона робить позитивний вибір іншого досліджуваного, а отримує від нього негативний або навпаки, сама робить негативний вибір, а отримує позитивний)? Як багато таких випадків у кожному з досліджень? У якій сфері їх більше? Чи збільшилася кількість таких зв'язків при ретесті? (повторному дослідженні)
  - Чи входить дитина до мікрогруп? Якщо так, то до яких?
- 3. Визначення напрямків подальшої дослідницької та корекційної роботи з дитиною:**
- Можливі напрямки дослідження та корекції статусу досліджуваного у групі.
  - Можливі напрямки дослідження та корекції системи міжособистісних стосунків досліджуваного у групі.

ЛІТЕРАТУРА

1. Горбатов Д.С. практикум по психологическому исследованию: Учеб. пособие. – Самара: Издательский Дом «БАХ-РАХ-М», 2000. – 248 с.
2. Немов Р.С., Кирпичник А.Г. Путь к коллективу. Книга для учителей о психологии ученического коллектива. – М.: Педагогика, 1988. – 144 с.
3. Реан А.А., Коломинский Я.Л. Социальная педагогическая психология. – СПб.: ЗАО «Издательство «Питер», 1999. – 416 с.